

DZIAŁANIA INNOWACYJNE W SEKTORZE PRZETWÓRSTWA RYBNEGO W POLSCE

dr hab.

Paweł Czaplinski

Katedra Badań Miast i
Regionów
Uniwersytet Szczeciński
ul. Mickiewicza 18, 70-383
Szczecin
e-mail: somma@o2.pl

*W artykule podjęto próbę identyfikacji zakresu działań innowacyjnych w sektorze przetwórstwa rybnego w Polsce na podstawie realizowanego obecnie Programu Operacyjnego „Ryby” 2007-2013. Szczególnej uwadze poddane zostały skala, zakres i formy innowacyjności w przetwórstwie rybnym. Ważnym elementem rozważań jest wymiar przestrzenny opisywanych zjawisk. **Słowa kluczowe:** innowacyjność, przemysł przetwórstwa rybnego, sektorowe programy operacyjne.*

Czaplinski P. INNOVATING ACTIONS IN THE FISH PROCESSING SECTOR IN POLAND.

*In the article an attempt was made to identify the range of innovative actions in the fish processing sector in Poland on the basis of the currently implemented in the Operational Programme “Fish” 2007-2013. Special mind have undergone the scale, scope and forms of innovation in fish processing. An important element of consideration is the spatial dimension of these phenomena. The results of the studies conducted clearly indicate that innovative actions (according to accepted criteria) did not constitute significant size in the overall number of applications submitted, contracts, payments made in the framework of the Operational Programme. As far as in activities related to technological innovations, the amount of the payments accounted for 12,9% of the total payment in the framework of Programme, for activities conducive to marketing and organizational innovation respectively 0,2% and 0,6%. **Key words:** innovation, the fish processing industry, sectoral operational programmes*

Чаплинський П. ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В РИБОПЕРЕРОБНІЙ ГАЛУЗІ ПОЛЬЩІ. У статті визначено провідні інноваційні зміни в рибопереробній галузі Польщі, на основі впроваджуваної оперативної програми «Риба» на період 2007-2013 роки. Було проаналізовано масштаби, обсяги і форми впроваджених інновацій в переробці риби, здійснено просторовий аналіз цих даних. Результати проведених досліджень чітко показують, що нові заходи (відповідно до прийнятих критеріїв) не дали значних результатів щодо заявлених змін, договорів та прибутків у рамках оперативної програми. В діяльності, пов'язаній з технологічними інноваціями, сума прибутків склала 12,9% від загальної суми прибутків у рамках програми, а для маркетингової діяльності і організаційних інновацій відповідно 0,2% і 0,6%. Ключові слова: інновація, рибопереробна галузь, галузеві оперативні програми.

Wprowadzenie

W sytuacji turbulentnych zmian rynkowych, swobody przepływu zasobów, postępujących procesów i skutków globalizacji oraz wzrastających wymagań konsumentów przedsiębiorstwa zmuszone są poszukiwać nowych przewag konkurencyjnych, którymi mogłyby zwrócić na siebie uwagę potencjalnych klientów.

Jak twierdzi wielu autorów to innowacje stanowią kluczowy czynnik rozwoju przedsiębiorstw, stwarzając szansę uzyskania przewagi konkurencyjnej. Osiągnięcie przewagi nie jest sytuacją stabilną zwłaszcza w perspektywie długookresowej. Stąd potrzeba permanentnych dostosowań do dynamicznego otoczenia poprzez m.in. poszukiwanie innowacji najczęściej na polu strategii, zasobów, kompetencji (Drucker P.F.,

1992; Porter M.E., 1996, 2001; Faulkner D., Bowman C., 1999; Mizgajska H., 2002; Platonoff A.L., Małaszewicz D., Sysko-Romańczuk S., 2006; Janasz W., Kozioł K., 2007; Antoszkiewicz A.D., 2008; Anthony S.D., Johnson M.W., Sinfield J.V., Altman E.J. 2010).

Wydaje się, że każdy rodzaj działalności gospodarczej ze swej natury posiada nieco odmienną bazę czynników egzo i endogenicznych, która decyduje o czasie, miejscu, formie i głębokości wprowadzania innowacji. Innowacje mogą bowiem napotykać na szereg barier natury ekonomicznej, technicznej, organizacyjnej a także behawioralnej.

Przemysł przetwórstwa rybnego w Polsce to obecnie jedna z najbardziej dynamicznie rozwijających się grup działalności przemysłu spożywczego, co wynika m.in. z realizowanych kierunków, zakresu i tempa działań innowacyjnych (Bykowski P.J., 2010; Czaplński P., 2010; Marciniak M., 2009).

Obecnie dotyczą one nie tylko nowych produktów, ale również zastosowania nowoczesnych linii technologicznych, urządzeń i aparatury produkcyjnej, automatyzacji procesów przetwórczych, wdrażania nowych standardów w zakresie jakości, bezpieczeństwa i pochodzenia produktów rybnych.

Odrębnym aspektem działań innowacyjnych w przetwórstwie jest ich zdecydowany wpływ na procesy połowowe i nowe technologie połowów, bowiem istnieje silna presja popytowa na ściśle określony surowiec tak pod względem cech biologicznych (co musi uwzględniać ochronę zasobów) jak również stopnia, formy i jakości jego przetworzenia.

W warunkach spowolnienia gospodarczego przedsiębiorstwa przetwórstwa rybnego wykazują również szereg działań adaptacyjnych o charakterze innowacyjnym w zakresie marketingu i

zarządzania. Dotyczy to głównie procesów konsolidacji, która w przypadku rynku rybnego obejmuje źródła surowca, proces produkcji, handlu i dystrybucji wyrobów gotowych, ale przede wszystkim organizację przedsiębiorstw i procesów ich zarządzania.

W świetle powyższego nie dziwi fakt, że na skutek podjętych działań innowacyjnych większość przedsiębiorstw przemysłu przetwórstwa rybnego w Polsce mimo wielu ograniczeń nadal wykazuje zyskowność.

Celem artykułu jest identyfikacja działań innowacyjnych w sektorze przetwórstwa rybnego w Polsce na podstawie realizowanego obecnie Programu Operacyjnego „Ryby” 2007-2013.

Innowacyjność w przetwórstwie rybnym – rozważania teoretyczne

Innowacyjność (łac. *innovatio* – odnowienie) oznacza nową wartość lub jakość. W języku potocznym oznacza: coś nowego i/lub innego od dotychczasowych rozwiązań – nowość. Powszechnie kojarzy się z potrzebną zmianą na lepsze i bardzo często używana jest, jako synonim słów ulepszenie lub modernizacja (Janasz W., Kozioł K., 2007).

Pojęcie innowacji do literatury wprowadził J.A. Schumpeter. Zdefiniował on innowacje jako działania polegające na wprowadzeniu nowych produktów, wprowadzeniu nowych metod produkcji, znalezieniu nowych rynków zbytu, zdobyciu nowych źródeł surowców lub półfabrykatów oraz wprowadzeniu nowej organizacji procesów gospodarczych (Schumpeter J.A., 1960).

Obecnie stosowaną powszechnie definicją innowacji jest definicja zaproponowana przez OECD w trzeciej edycji Podręcznika Metodologicznego Oslo. Według OECD innowacja to: *wdrożenie w praktyce gospodarczej nowego lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi lub procesu, w tym także wdrożenie nowej metody*

marketingowej lub organizacyjnej redefiniującej sposób pracy lub relacje firmy z otoczeniem (OECD, Eurostat, 2008).

Z powyższej definicji wynikają następujące wnioski. Po pierwsze każda innowacja musi mieć praktyczne zastosowanie. Po drugie innowacja nie musi oznaczać nowatorstwa sensu stricte. Po trzecie innowacyjność może mieć bardzo szeroki zakres – innowacje produktowe, procesowe, marketingowe, organizacyjne (Bukowski M., Szpor A., Śniegocki A., 2012).

Należy podkreślić, że w badaniach przestrzennych dotyczących innowacyjności (w tym w badaniach z zakresu geografii przemysłu) szczególnie istotny jest nie tylko sam pomiar aktywności innowacyjnej przedsiębiorstw, ale również relacje przedsiębiorstw z otoczeniem, zwłaszcza z innymi jednostkami produkcyjnymi, przedstawicielami władz lokalnych oraz instytucjami otoczenia biznesu. Wydaje się, że wymieniona triada jest kluczowa w stymulacji działań innowacyjnych.

W polskim przetwórstwie ryb pojęcie innowacyjności jest nader popularne, niemniej nie ma ono jednej powszechnie akceptowanej definicji. Najczęściej, szczególnie w działaniach administracji stosuje się definicje numeryczne, w których wymienia się obszary działań uznawane za działania innowacyjne.

Do takich rozwiązań nawiązuje definicja działań innowacyjnych zawarta w Programie Operacyjnym „Zrównoważony Rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013”. Traktuje ona innowacyjne jako zbiór działań obejmujący studia, projekty pilotażowe i działania wspólne mające na celu wprowadzenie technik innowacyjnych w sektorze rybołówstwa, a także wprowadzenie nowoczesnych metod monitoringu środowiska. Przy czym projekty pilotażowe to inaczej testowanie i wdrażanie

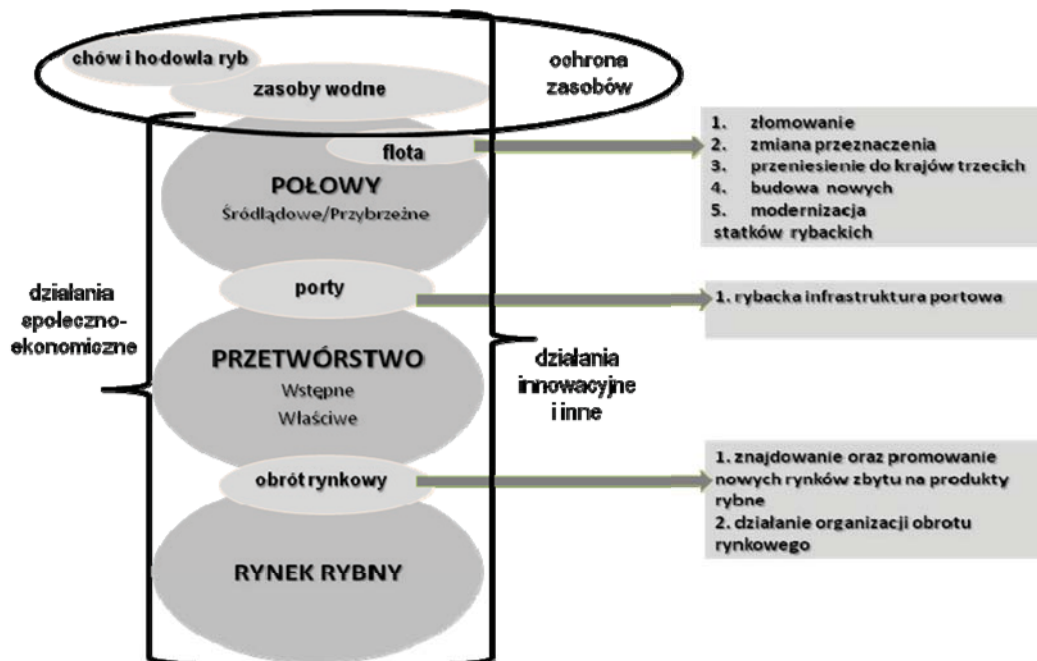
nowych rozwiązań technicznych i technologicznych zwłaszcza w połowach. Natomiast działania wspólne to tworzenie nowych organizacji producentów oraz restrukturyzacja już istniejących.

Można zatem przyjąć, że w obecnie realizowanym Programie działania innowacyjne nie mają szczególnego statusu i miejsca, a raczej są rozproszone. Wynika to nie tylko ze zmiany w podejściu do pojęcia innowacji w sensie largo, lecz także ze specyfiki aplikacyjnych działań innowacyjnych przypisanych do poszczególnych osi priorytetowych Programu (innowacyjność w sensu stricte). Realizowany we wcześniejszym okresie programowania, Sektorowy Program Operacyjny „Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb”, określał wprost zakres działań innowacyjnych w sektorze rybnym (ryc.1., ryc.2.).

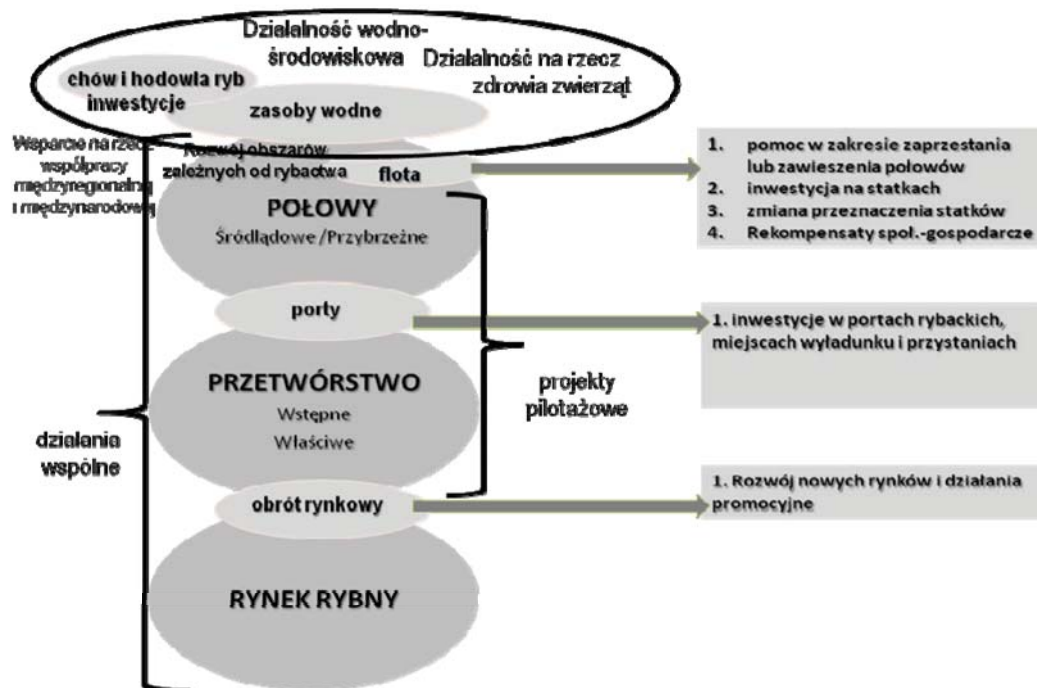
Godne uwagi jest także to, że działania innowacyjne w przetwórstwie rybnym są ściśle związane z pozostałymi głównymi i pośrednimi ogniwami sektora rybnego. Funkcjonowanie przetwórstwa w tym jego innowacyjność, jest determinowana głównie przez szeroko rozumiane połowy oraz rynek rybny. Pomiędzy tymi trzema głównymi ogniwami zachodzą różnego typu relacje, co może prowadzić do sytuacji w której działania innowacyjne realizowane w obrębie jednego z powyższych elementów wymusza działania innowacyjne w pozostałych. Dla przetwórstwa rybnego nie bez znaczenia pozostają także ogniwa pośrednie sektora tj. porty i obrót rynkowy. Stanowią one bazę, czasem granicę powiązań aktywnych i pasywnych przedsiębiorstw przetwórczych.

Powyższe ustalenia prowadzą do konkluzji, iż działania innowacyjne w sektorze przetwórstwa rybnego mają bardzo szeroki, elastyczny, być może także

uznaniowy charakter. Z punktu widzenia praktyczne. Wymusza jednak pytanie o funkcjonowania Programu jest to bardzo granice innowacyjności.

Ryc. 1. Miejsce przetwórstwa rybnego oraz zakres działań innowacyjnych w sektorze rybnym w okresie programowania 2004-2006 Źródło: Opracowanie własne

Ryc. 2. Miejsce przetwórstwa rybnego oraz zakres działań innowacyjnych w sektorze rybnym w okresie programowania 2007-2013 Źródło: Opracowanie własne

Skala, zakres i formy innowacyjności w przetwórstwie rybnym

Tab.1.

Struktura Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”

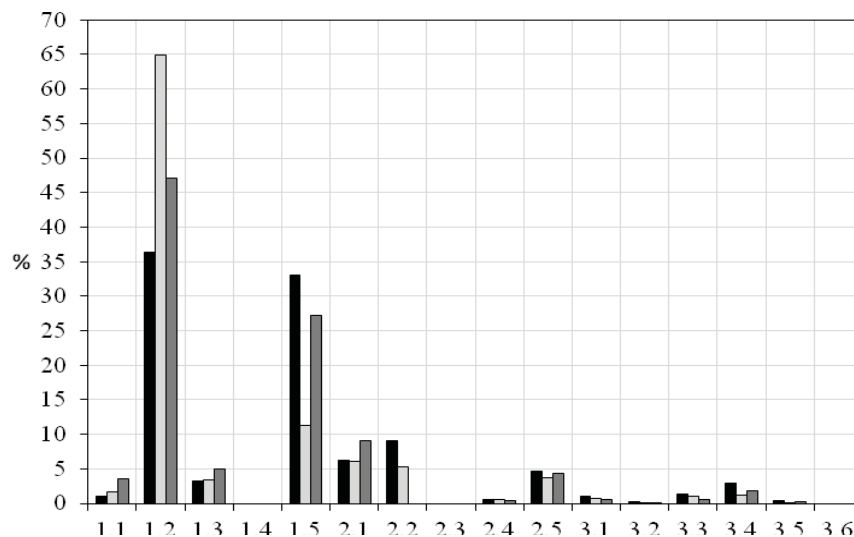
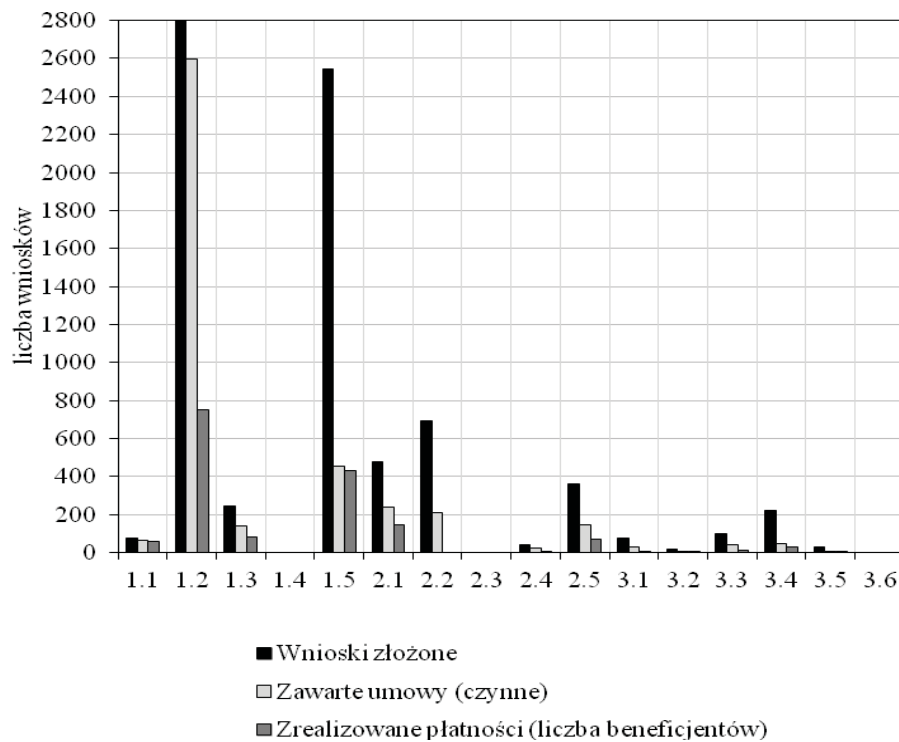
1. OŚ PRIORYTETOWA - ŚRODKI NA RZECZ DOSTOSOWANIA FLOTY RYBACKIEJ
1.1. Pomoc publiczna z tytułu trwałego zaprzestania działalności połowowej
1.2. Pomoc publiczna z tytułu tymczasowego zaprzestania działalności połowowej
1.3. Inwestycje na statkach rybackich i selektywność
1.4. Rybactwo przybrzeżne
1.5. Rekompensaty społeczno - gospodarcze w celu zarządzania krajową flotą rybacką
2.OŚ PRIORYTETOWA - AKWAKULTURA, RYBOŁÓWSTWO ŚRÓDLĄDOWE, PRZETWÓRSTWO I OBRÓT PRODUKTAMI RYBOŁÓWSTWA I AKWAKULTURY
2.1. Inwestycje w chów i hodowli ryb
2.2. Działania wodno - środowiskowa
2.3. Środki na rzecz zdrowia zwierząt
2.4. Rybołówstwo śródlądowe
2.5. Inwestycje w zakresie przetwórstwa i obrotu
3. OŚ PRIORYTETOWA - ŚRODKI SŁUŻĄCE WSPÓLNEMU INTERESOWI
3.1. Działania wspólne
3.2. Ochrona i rozwój fauny i flory wodnej
3.3. Inwestycje w portach rybackich, miejscach wyładunku i przystaniach
3.4. Rozwój nowych rynków i kampanie promocyjne
3.5. Projekty pilotażowe
3.6. Modyfikacja w celu zmiany przeznaczenia statków rybackich
4. OŚ PRIORYTETOWA - ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ OBSZARÓW ZALEŻNYCH OD RYBACTWA
4.1. Rozwój obszarów zależnych od rybactwa
4.2. Wsparcie na rzecz współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej
5. OŚ PRIORYTETOWA - POMOC TECHNICZNA
5.1. Pomoc techniczna

Źródło: „Zrównoważony Rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”, MRiRW, Warszawa, 2008

Wskazane trudności związane z precyzyjnym określeniem skali, zakresu i form działań innowacyjnych wymuszają przyjęcie pewnych ram umożliwiających dalszą analizę.

Dlatego też uznano, że charakterystyka działań innowacyjnych w przetwórstwie rybnym zostanie przeprowadzona na podstawie zbioru działań obejmujący inwestycje (2.5.), projekty pilotażowe (3.5.) i działania wspólne (3.1.), zawarte w PO „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”. Za takim rozstrzygnięciem przemawiają zarówno względy merytoryczne (zgodność z definicją innowacyjności wg OECD) jak i uwarunkowania statystyczne (dostępność, kompletność, porównywalność danych), (tab.1.).

Jak wynika ze sprawozdań dotyczących stopnia realizacji PO „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013” na koniec 2010 r. działania innowacyjne (w ramach przyjętych kryteriów) nie stanowiły istotnych wielkości w ogólnej liczbie złożonych wniosków, zawartych umów i zrealizowanych płatności. Najwięcej działań innowacyjnych podjęto w ramach zadania 2.5., gdzie ilość złożonych wniosków (363) stanowiła zaledwie (4,7%) ogółu wniosków, zaś liczba beneficjentów (4,3%). W pozostałych dwóch działaniach zaliczonych do działań innowacyjnych (3.1 oraz 3.5) liczba wniosków jak również zrealizowane płatności nie przekraczała 1,0 % ogółu. Należy jednak zwrócić uwagę, że wartość wniosków na inwestycje w zakresie przetwórstwa i obrotu stanowiła 24.6% kwoty ogólnej, zaś wartość wniosków na działania wspólne i projekty pilotażowe odpowiednio: 4,1% i 3,2 %. Dla pełnej oceny działań istotna jest również kwota zrealizowanych płatności. Ta dla działania 2.5 wyniosła ona 78486574,83 zł co stanowiło 12,9% ogółu zrealizowanych płatności w ramach Programu Operacyjnego. Dla działań 3.1 oraz 3.5 odpowiednio 0,2% oraz 0,6%.

Ryc.3. Struktura realizacji działań PO „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”
Stan na 31.12.2010 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Sprawozdanie z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa za 2010 r., ARiMR, Warszawa

Jak już wspomniano, jednym z "Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich" wynika, że w celem inwestycji winien być: jak i obrotu. Z dokumentów PO

1. Wzrost potencjału przemysłu przetwórczego poprzez rozbudowę istniejących obiektów lub budowę nowych, wykorzystujących produkty akwakultury, połowy polskiej floty (w szczególności ryb pelagicznych) i surowiec importowany;

2. Poprawa jakości i konkurencyjności przetwarzanych i wprowadzanych do obrotu produktów rybnych poprzez inwestycje w nowe technologie, nowe wyposażenie i innowacyjne metody produkcji, w tym zarządzanie jakością, bezpieczeństwo żywności i certyfikacja procesów;

3. Wspieranie inwestycji mających na celu ograniczenie negatywnego wpływu produkcji na środowisko. Będzie miał również na celu poprawę warunków pracy i higieny oraz dostosowanie obiektów

przetwórczych i handlowych do ograniczeń środowiskowych, (w tym budowę oczyszczalni ścieków);

4. Utrzymanie i/lub wzrost poziomu zatrudnienia, przy wzięciu pod uwagę potrzeby zapewnienia równego dostępu do rynku pracy dla kobiet i mężczyzn.

Należy zatem przyjąć, że określone w Programie cele uwzględniają wszystkie powszechnie znane płaszczyzny innowacyjności chociaż z racji ogólnikowych stwierdzeń można mieć wątpliwości czy uwzględniają je w równym zakresie i głębokości (Kaleta A., 2006).

Znacznie istotniejszym problemem jest jednak realizacja wyznaczonych celów poprzez konkretne działania innowacyjne (tab.2).

Tab. 2.

**Rejestr wniosków o dofinansowanie w ramach działania 2.5 –
Inwestycje w zakresie przetwórstwa i obrotu, PO „Ryby 2007-2013”**

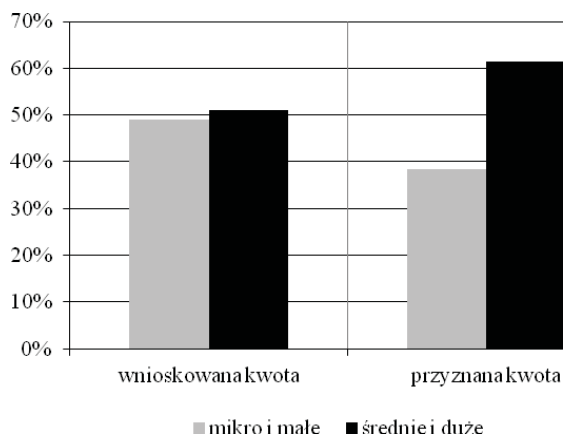
Kategoria przedsiębiorstwa	Liczba przedsiębiorstw				Wnioskowana kwota dofinansowania w zł	Przyznana kwota dofinansowania	
	wnioskujący		beneficjenci			w zł	% kwoty wnioskowanej
	liczba	w %	liczba	w %			
mikro	109	30,1	46	20,8	295 089 312,48	50 712 118,45	17,2
małe	111	30,7	83	37,6	191 639 947,52	79 616 269,20	41,5
średnie	87	24,0	55	24,9	401 466 664,24	168 766 057,10	42,0
duże	55	15,2	37	16,7	105 008 415,93	39 688 545,20	37,8
Razem	362	100,0	221	100,0	993 204 340,17	338 782 989,95	34,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wniosków składanych do ARiMR. Stan na 31.12.2010 r.

Inwestycje w zakresie przetwórstwa i obrotu, które zaliczono do działań innowacyjnych wskazują na dużą aktywność przedsiębiorstw w pozyskiwaniu środków. Udział kwot wnioskowanych na 31.12.2010 r. w ogóle środków Programu wyniósł 232,4%. Po weryfikacji wniosków, zredukowano ją do poziomu 79,3%.

Szczególnie aktywne okazały się przedsiębiorstwa przetwórcze z grup mikro oraz małe, które (łącznie 220 przedsiębiorstw wnioskujących - 60,8% ogółu wnioskujących) ubiegały się o kwotę 486 729 260,00 zł. W grupie mikro przedsiębiorstw, znaczna część wniosków

(57,8%) została odrzucona, co wpłynęło na bardzo niski odsetek przyznanej kwoty dofinansowania (17,2%). Śród przyczyn tak niskiej skuteczności wniosków można wymienić: niedociągnięcia proceduralne wniosków oraz przeszacowanie kwot wnioskowanych w stosunku do realiów. Wskazane przyczyny mogą mieć swoje źródło w samych przedsiębiorstwach (potencjał kadrowy), ale także w jednostkach otoczenia (np. ARiMR). Znacznie lepsza sytuacja występuje w grupie przedsiębiorstw małych, wśród których 74,8% przedsiębiorstw wnioskujących o środki zostało beneficjentami.

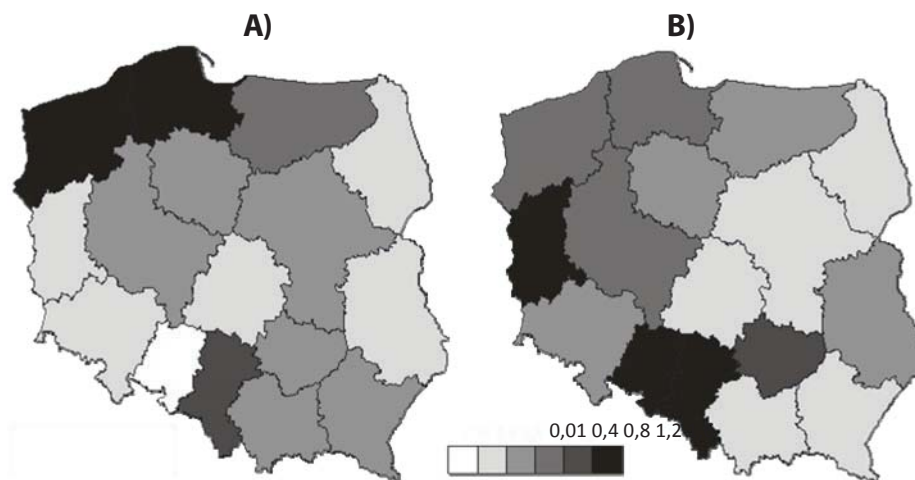
Ryc.4. Podział środków działania 2.5 według wielkości przedsiębiorstw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wniosków składanych do ARiMR. Stan na 31.12.2010 r.

Średnie i duże przedsiębiorstwa przetwórstwa rybnego (łącznie 142 przedsiębiorstwa wnioskujące – 39,2% ogółu wnioskujących) ubiegały się o kwotę 506475080,17 zł. Stanowiło to 51,0% wnioskowanej kwoty ogółem. Po weryfikacji wniosków udział kwoty przyznanej dla

średnich i dużych przedsiębiorstw przetwórczych wyniósł 61,5%. Taki podział kwot może wynikać nie tylko z zasobów własnych przedsiębiorstw, ale także z powiązań organizacyjnych przedsiębiorstw (procesy konsolidacyjne) jak również działań lobbingowych (ryc.4).

Struktura przestrzenna przemysłu przetwórstwa rybnego w Polsce wykazuje znaczne zróżnicowanie. Tradycyjna nadmorska lokalizacja przedsiębiorstw przetwórczych, ustępuje na skutek rosnącego znaczenia nowych lub na nowo odczytywanych czynników lokalizacji. Do tej grupy czynników należą obecnie niskie koszty transportu, bliskość i wielkość rynku zbytu oraz tzw. czynniki miękkie. W województwie pomorskim i zachodniopomorskim na koniec 2010 r. znajdowało się 58,5% ogółu przedsiębiorstw przetwórstwa rybnego (ryc.5).

Iloraz lokalizacji LQ dla zakładów przetwórczych uprawnionych do sprzedaży bezpośredniej

- A) na rynek krajowy i rynek UE w 2010 r.
- B) na rynek krajowy w 2010 r.

Ryc. 5. Struktura przestrzenna przemysłu przetwórstwa rybnego w Polsce w 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Inspektorat u Weterynarii

W świetle powyższych ustaleń wysoka liczba złożonych wniosków w ramach działania 2.5 przypadająca na województwa nadmorskie wydaje się być przewidywalna, podobnie jak relatywnie wysoka liczba wniosków w regionach południowej części kraju (województwo małopolskie, śląskie).

Rozkład przestrzenny zgłaszanych wniosków w ramach działań innowacyjnych (na bazie działania 2.5) nawiązuje więc do struktury przestrzennej przemysłu przetwórstwa wybranego w Polsce, a jednocześnie wskazuje na proces dyspersji działalności przetwórczej. Potwierdza to wskaźnik Kostrubca, który w roku 2010 spadł do poziomu 86,06%¹.

Na tak zarysowanym tle, za interesujące należy uznać wyniki dotyczące aktywności liderów przetwórstwa rybnego w zakresie inwestycji zaliczanych do działań innowacyjnych. Ich rozmieszczenie świadczy o bardzo silnej pozycji województwa pomorskiego, jako regionu innowacyjnego, przy relatywnie niskiej liczbie lokalizacji tego typu przedsiębiorstw w województwie zachodniopomorskim i całkowitym ich braku w województwie warmińsko-mazurskim. Jednocześnie na uwagę zasługują przedsiębiorstwa z innych regionów Polski. Wśród nich szczególnie zaznaczyła się aktywna strategia spółki Contimax S.A. z Bochni (w omawianej grupie złożyła najwięcej wniosków) oraz strategia inwestycyjna spółki Rekin sp. j. z Białegostoku, której skala inwestycji, głównie w infrastrukturę magazynową i kanały dystrybucyjne spowodowała detronizację wielu uznanych marek z Pomorza.

Z danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa wynika, że pozyskiwane środki inwestycyjne w ramach działania 2.5 w przeważającej większości

były przeznaczane na odnowienie lub/i poszerzenie parku maszynowego (59,0%) oraz cele budowlane (27,1%). Można zatem stwierdzić, że w latach 2007-2010 r. działania innowacyjne w przetwórstwie rybnym w dużej mierze koncentrowały się na innowacyjności procesowej, a raczej przygotowaniach do tejże. Wśród wielu przykładów można wymienić wykonanie linii technologicznej do produkcji ryb panierowanych, zakup urządzeń do produkcji sałatek, rozbudowę zakładu produkcyjnego i wyposażenie w maszyny i urządzenia (ryc.6.).

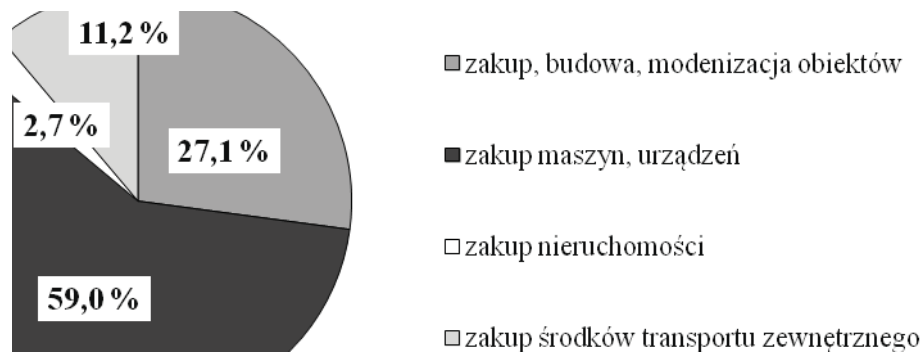
W znacznie mniejszym zakresie była realizowana innowacyjność produktowa, chociaż pośrednio wynika ona z innowacyjności procesowej. Przykładem tego typu działań była postulowana przez jedno z przedsiębiorstw poprawa warunków sanitarno-weterynaryjnych łańcucha chłodniczego produktów rybnych oraz wprowadzenie nowego asortymentu produktów. Warto także dodać, że innowacyjność produktowa, podobnie jak i innowacyjność marketingowa, mimo wielu działań, nie była powszechnie eksponowana. Wynika to z m. in. z ochrony własnych interesów rynkowych, którym szkodziłoby upublicznienie w ramach składanego wniosku.

Według przeprowadzonych badań ewaluacyjnych istnieje duże zróżnicowanie ocen skuteczności inwestycji w ramach działania 2.5 zaliczanych do działań innowacyjnych. Szczególnie ostrej ocenie podlegały działania mające na celu uzyskanie certyfikatów jakości, będące elementem innowacyjności produktowej. Ponad 40% przedsiębiorców reprezentujących przetwórstwo rybne stwierdziło, że zrealizowane działania w tym zakresie nie wpłynęły w żaden sposób na ich uzyskanie. Zbliżony odsetek respondentów (37%) wskazywał także na brak lub mały

¹ Wskaźnik Kostrubca obliczony na podstawie histogramu rozkładów brzegowych lokalizacji przedsiębiorstw przemysłu przetwórstwa rybnego w Polsce. Stan na 31.12.2010 r. (Runge J., 2006).

wpływ działań inwestycyjnych w celu poszerzenia asortymentu wyrobów. Jednocześnie 38% badanych uznało, że inwestycje (w ramach działania 2.5.) przyczyniły się w dużym lub bardzo dużym stopniu do zwiększenia zdolności produkcyjnych, a także do spełnienia

wymagań UE. Również wysoko oceniono wpływ inwestycji na wzrost konkurencyjności zakładu oraz rozszerzenie rynków zbytu. W obu przypadkach 34% przedsiębiorców wskazało na dużą lub bardzo dużą siłę tego wpływu (ryc.7.).

Ryc. 6. Struktura przeznaczenia środków otrzymanych na podstawie wniosków w ramach działania 2.5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych ARiMR, oddział Gdynia

Wyniki ewaluacji skłaniają do refleksji nad skutecznością całego Programu Operacyjnego, w tym nad zasadnością i celowością wydawanych pieniędzy w ramach poszczególnych osi priorytetowych i działań. Zaprezentowane skrajne oceny działania 2.5. mogą wynikać ze specyfiki poszczególnych inwestycji. Ich miejsca, czasu, otoczenia lub czynnika behawioralnego.

Na przedstawione wyniki można także spojrzeć przez pryzmat innowacyjności. De fakto, ocenie podlegały bowiem poszczególne jej rodzaje. Badani przedsiębiorcy nisko ocenili innowacyjność produktową jako stymulantę konkurencyjności przedsiębiorstw przetwórczych. Znacznie lepiej w opinii respondentów jawi się innowacyjność technologiczna, chociaż jej wpływ na podniesienie konkurencyjności jest raczej

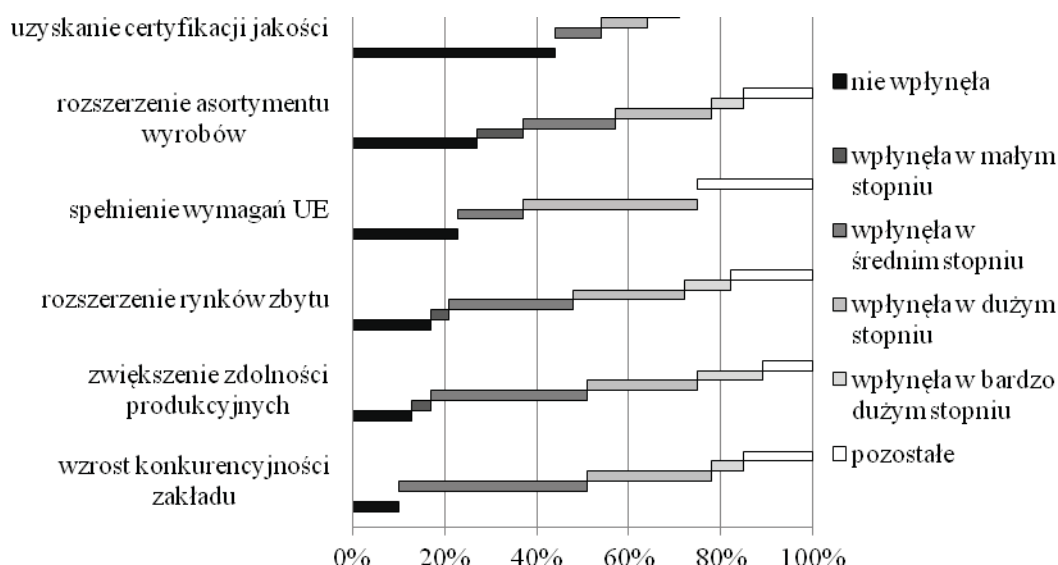
umiarkowany. Natomiast najwyżej oceniane są działania w sferze innowacyjności marketingowej.

Poza inwestycjami w zakresie przetwórstwa i obrotu, do działań innowacyjnych zaliczono także projekty pilotażowe (działanie - 3.5.), jednak ich liczba w skali kraju jest raczej znikoma.

Od początku uruchomienia Programu, wg danych na 31 grudnia 2010 r. złożono zaledwie 22 wnioski o dofinansowanie na kwotę 76,5 mln zł. Podpisano 6 umów na kwotę 22,8 mln zł. Dla 3 beneficjentów wypłacono kwotę 3,6 mln zł. Na podstawie podpisanych umów realizowano testowanie trzech innowacyjnych technologii, testowanie planu zarządzania oraz planów rozdziału nakładu połowowego. Przeprowadzono badania alternatywnych technik zarządzania rybactwem, opracowano cztery nowe rozwiązania

techniczne i technologiczne mające na celu doskonalenie metod chowu i hodowli ryb oraz badania w zakresie rybactwa śródlądowego. Opracowano nowe

rozwiązania techniczne i technologiczne mające na celu poprawę technologii w zakresie przetwórstwa ryb.

Ryc. 7. Ocena wzrostu konkurencyjności zakładu przetwórstwa rybnego w wyniku realizacji operacji w ramach środka 2.5

Źródło: Ankieta ewaluacyjna ARiMR, maj 2011 r.

Wartość wszystkich zrealizowanych i nadal realizowanych projektów stanowi zaledwie 0,6% środków Programu Operacyjnego „Ryby 2007-2013”. Jednak za szczególnie interesującą należy uznać ich strukturę przestrzenną, bowiem projekty pilotażowe są realizowane głównie przez uczelnie wyższe lub instytuty naukowo-badawcze zaledwie w czterech województwach. W rzeczywistości

srowadza się to do kilku miast, będących jednocześnie ośrodkami akademickimi, tj. Bydgoszczy, Gliwic, Olsztyna, Szczecina i Koszalina. W tym zestawieniu widoczny jest brak jednostek naukowo-badawczych z Trójmiasta, w którym zlokalizowanych jest kilka jednostek statutowo związanych w badaniami w zakresie gospodarki morskiej (tab. 3).

Tab.3.

Struktura przestrzenna podpisanych umów w ramach działania 3.5. PO Ryby 2007-2013

Województwo	Liczba operacji	Kwota przyznanego wsparcia w zł
Kujawsko-pomorskie	1	2 599 440,00
Śląskie	1	2 715 546,00
Warmińsko-mazurskie	2	12 274 717,56
Zachodniopomorskie	2	5 215 124,00
Suma		22 804 827,56

Źródło: Sprawozdanie ARiMR z realizacji PO Ryby 2007-2013 z dnia 31.12.2010

Kolejnym działaniem Programu Operacyjnego zaliczonym do działań innowacyjnych są tzw. działania wspólne

(działanie - 3.1.), które podobnie jak projekty pilotażowe nie stanowią znaczącej wielkości tak pod względem ilości działań jaki i ich

wartości w stosunku do ogółu środków Programu.

Według danych ARiMR na 31 grudnia 2010 r., złożono 77 wniosków o dofinansowanie na kwotę 163,8 mln zł. Podpisano 29 umów na kwotę 13 mln zł (wszystkie w 2010 r.). Wyplacono dla dziewięciu beneficjentów kwotę 1,3 mln zł. Celem podjętych przedsięwzięć w ramach działań wspólnych była restrukturyzacja trzech organizacji producentów, przeprowadzenie 24 procesów doskonalenia

kwalifikacji zawodowych lub rozwoju nowych metod i narzędzi szkoleniowych, zorganizowanie 30 spotkań między przedstawicielami nauki a podmiotami gospodarczymi w sektorze rybactwa (szkoleń, seminariów, programów wymiany praktyk, konferencji). Ponadto opracowano i wdrożono system służący do ustalania i śledzenia pochodzenia produktów rybnych oraz zrealizowano cztery inwestycje dotyczące sprzętu i infrastruktury w zakresie obrotu produktami rybołówstwa (tab.4).

Tab.4.

Struktura przestrzenna podpisanych umów w ramach działania 3.1. PO Ryby 2007-2013

Województwo	Liczba operacji	Kwota przyznanego wsparcia w zł
Pomorskie	10	3 139 498,00
Warmińsko-mazurskie	5	4 158 363,00
Mazowieckie	4	95 155,00
Kujawsko-pomorskie	3	200 481,00
Wielkopolskie	3	976 077,00
Zachodniopomorskie	3	4 506 130,00
Suma		13 075 704,00

Źródło: Sprawozdanie ARiMR z realizacji PO Ryby 2007-2013 z dnia 31.12.2010

Struktura przestrzenna podpisanych umów w ramach działania 3.1. nawiązuje do rozmieszczenia organizacji, instytucji oraz jednostek badawczych związanych z gospodarką rybną. Dotyczy to głównie trzech województw północnych, w których łączna wartość przyznanego wsparcia stanowiła 90,3% ogółu przyznanego wsparcia. Należy dodać, że tego typu działalność (w przeciwieństwie do działania 3.5.) ma charakter miękkiej. Stąd obecność w tym zestawieniu województwa mazowieckiego i wielkopolskiego, de facto Warszawy i Poznania, jako ważnych centrów konferencyjnych oraz miejsc biznesu i handlu.

Podsumowanie

Należy zgodzić się z tezą M. Marciniak (2007) iż: wzrost konkurencyjności przetwórstwa rybnego w Polsce nie będzie

możliwy bez rozwijania innowacji technologicznych w zakresie poprawy wydajności, jakości oraz atrakcyjności produktów rybnych przy równoczesnym przestrzeganiu wymogów ochrony środowiska. W podobnym tonie brzmią postulaty T. Linkowskiego (2009), który stwierdza, że pożądanymi kierunkami innowacji w sektorze przetwórczym winno być:

1. Zastosowanie nowoczesnych linii technologicznych, urządzeń i aparatury produkcyjnej, automatyzacja procesów przetwórczych
2. Wdrażanie nowych standardów w zakresie jakości, bezpieczeństwa i pochodzenia produktów rybnych,
3. Opracowywanie nowych produktów i asortymentów.

Wydaje się jednak, że silne akcentowanie innowacyjności technologicznej

(procesowej i produktowej) choć istotne, jest nie wystarczające. Współczesne przedsiębiorstwa przetwórstwa rybnego w Polsce, które rywalizują na rynku tak krajowym jak i europejskim dysponują w zasadzie określonym gatunkowo, podobnym jakościowo surowcem. Zbliżona jest również technologia jego transportu i przerobu. Rozszerza się co prawda asortyment nowych produktów (np. paluszki rybne), jednakże jest to proces powolny. Nie ze względu na możliwości przedsiębiorstw, ale na przyzwyczajenia konsumentów. Wszystkie przedsiębiorstwa zobligowane są do wdrażania nowych standardów w zakresie jakości, bezpieczeństwa i pochodzenia produktów rybnych (m.in. IFS, BRC, MSC, HCCP i in.).

Wobec tego, koniecznym wydaje się większe zaangażowanie w działaniach związanych z innowacyjnością marketingową. Tego typu działania, obejmujące czasem znaczące zmiany w wyglądzie produktu, jego opakowaniu, pozycjonowaniu i promocji są realizowane, jednakże ich skala, a przede wszystkim miejsce w strategii przedsiębiorstwa jest często niedoceniane.

Większej uwagi należałoby także poświęcić także innowacyjności organizacyjnej, a w szczególności organizacji sprzedaży, dystrybucji, magazynowania oraz współpracy z innymi firmami i otoczeniem biznesu. W tym kontekście jawi się problem nowej, innowacyjnej organizacji przestrzeni, opartej na teorii klastra.

Do realizacji wskazanych celów niezbędne jest efektywne wykorzystanie potencjału badawczego polskich instytucji naukowych, zgodne z regionalnymi strategiami innowacyjności.

Należy w tym miejscu postawić pytanie czy w świetle przedstawionych faktów, realizowany jest pełny wachlarz działań

innowacyjnych w przemyśle przetwórstwa rybnego?

Wyniki przeprowadzonych badań jasno wskazują, że działania innowacyjne (według przyjętych kryteriów) nie stanowiły istotnych wielkości w ogólnej liczbie złożonych wniosków, zawartych umów i zrealizowanych płatności w ramach badanego Programu Operacyjnego. O ile w działaniach związanych w innowacjami technologicznymi, kwota zrealizowanych płatności stanowiła 12,9% ogółu płatności w ramach Programu, to dla działań sprzyjających innowacyjności marketingowej i organizacyjnej odpowiednio 0,2% oraz 0,6%.

Ocena takiego stanu rzeczy wydaje się być negatywna, jednak można to tłumaczyć następująco. Po pierwsze większość polskich przetwórci ryb została zmodernizowana wcześniej. Obecnie nie wymaga zatem znaczących nakładów inwestycyjnych. Po drugie, działania w zakresie innowacyjności marketingowej i organizacyjnej posiadają wysoki stopień wrażliwości. A zatem nie są i nie będą realizowane w sposób otwarty. Po trzecie współpraca na linii nauka – technika – przetwórstwo jest raczej mało zadowalająca. Można wręcz stwierdzić, że potencjał naukowy jednostek badawczych jest nie wykorzystywany. Po czwarte polscy przetwórcy ryb mimo kilkunastu organizacji producenckich nie stanowią jednolitej struktury, przez co ich działania przybierają czasem partykularny charakter. Wreszcie po piąte, z różnych względów nie wszystkie przedsiębiorstwa zgłosiły swój akces do Programu. Ponadto 61,0% wniosków (co daje 65,9% kwoty wnioskowanej) nie została zakwalifikowana do finansowania. Daje to poważny asumpt do dyskusji na temat deklaratywnego i rzeczywistego poziomu innowacyjności przetwórstwa rybnego.

Na zakończenie warto zaznaczyć, że w nowym okresie programowania 2014-2020 przemysł przetwórstwa rybnego w Polsce nie otrzyma znaczącego wsparcia.

Zasadniczym powodem tej decyzji jest nowoczesność i wysoka konkurencyjność przedsiębiorstw przetwórczych.

Literatura:

1. Anthony S.D., Johnson M.W., Sinfield J.V., Altman E.J., 2010, *Przez innowację do wzrostu: jak wprowadzić innowację przełomową*. Wolters Kluwer, Warszawa.
2. Antoszkiewicz A.D., 2008, *Innowacje w firmie, praktyczne metody wprowadzania zmian*, Warszawa.
3. Bukowski M., Szpor A., Śniegocki A., 2012, *Potencjał i bariery polskiej innowacyjności*, IBS, Warszawa
4. Bykowski P.J., 2010, *Przetwórstwo ryb w Polsce – szanse i zagrożenia*, referat wygłoszony na XXXV Krajowej Konferencji – Szkolenia dla Hodowców Ryb Łososiowatych, Jastrzębia Góra, 6-8.10.2010 r.
5. Czapliński P., 2010, *The competitiveness of the Polish fish processing industry* [w:] *Страны с развивающимися рынками в условиях финансово-экономического кризиса*, Волгина Н.А., Балашова С.А., Голобова Ж.Г., Дегтярева Е.А., (red.), РУДН, Москва
6. Drucker P.F., 1992, *Innowacja i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady*, PWE, Warszawa.
7. Faulkner D., Bowman C., 1999, *Strategie konkurencji*, Felberg SJA, Warszawa.
8. Janasz W., Kozioł K., 2007, *Determinanty działalności innowacyjnej przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa.
9. Kaleta A., 2006, *Innowacyjność strategii jako czynnik sukcesu przedsiębiorstw* [w:] *Przedsiębiorczość i innowacyjność. Wyzwania współczesności*, A. Kaleta, K. Moszkowicz, L. Woźniak (red.), Wyd. AE, Wrocław.
10. Linkowski T., 2009, *Innowacyjność w sektorze rybołówstwa*, referat wygłoszony na konferencji: *Gospodarka morska jako sektor innowacyjny*, Gdańsk, 6.11.2009 r.
11. Marciniak M., 2009, *Analiza i ocena zmian w polskiej gospodarce rybnej po akcesji do Unii Europejskiej*, *Problemy Światowego Rolnictwa*, Tom 7, SGGW, Warszawa, s.70-79
12. Marciniak M., 2007, *Innowacyjność i wzrost konkurencyjności w sektorze rybnym*, AR, Szczecin
13. Mizgajska H., 2002, *Aktywność innowacyjna polskich małych i średnich przedsiębiorstw w procesie integracji z UE*, Poznań.
14. Porter M. E., 1996, *Strategia konkurencji. Metody analizy sektorów i konkurentów*, PWE, Warszawa.
15. Porter M.E., 2001, *Porter o konkurencyjności*, PWE, Warszawa.
16. Program Operacyjny Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013, MRiRW, Warszawa, 2008
17. Platonoff A.L., Małaszewicz D., Sysko-Romańczuk S., 2006, *Innowacyjność polskich firm*, *Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa*, nr 1.
18. Runge J., 2006, *Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej – elementy metodologii, wybrane narzędzia badawcze*, Wyd. UŚ, Katowice
19. Schumpeter J.A., 1960, *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa.